

En PDF-artikel fra www.salmedatabasen.dk

Johannes Johansen: Min egen Salmebog

Af Kirsten Nielsen, professor emeritus, Aarhus

Johannes Johansen: *Min egen Salmebog*

Af Kirsten Nielsen, professor emeritus, Aarhus

Præsten Johannes Johansen som salmedigter.....	5
Min egen Salmebog: Skabelse (nr. 1-11).....	7
Almægtige og kære Gud.....	7
Du gav os en tid til at fødes.....	7
Jeg er din Gud og Skaber.....	8
Gud Herrens navn er lovsang.....	9
Det første lys er Ordet, talt af Gud.....	10
Vi sidder i mørket, i dødsenglens skygge.....	10
Det var ikke en nat som de andre.....	11
Christmas Carols.....	12
Forår og faste. Fra påske til himmelfart (nr. 39-60).....	13
Du, som mætted tusind munde.....	14
Du, som påskesolen tænder.....	15
Ekskurs om Djævelen og Helvede i moderne salmer.....	16
Opstandne Herre, du vil gå med os til verdens ende.....	18
Dåb og konfirmation (nr. 61-75).....	19
At standse ved en døbefont.....	19
Der findes i kirken en kumme af sten.....	20
Du tændte sol og stjerner.....	21
Du kommer, Jesus, i vor dåb.....	22
Vi kommer til din kirke, Gud.....	23
Ordination (nr. 76-97).....	23
Pinse og trefoldighed. Sommer og vinter (nr. 98-108).....	24
O hellige Trefoldighed.....	25
Det dufter lysegrønt af græs.....	26
Kirkesalmer (nr. 109-153).....	28
Sønnen fik i templet hjemme.....	28
Al magt på jorden og i himlen.....	29
Menneskelivet (nr. 154-199).....	30
I blev skabt som mand og kvinde.....	31

Du, som skilte jord fra himmel.....	31
Du, der skaber kærligheden.....	32
Hvor bor dragen, den lede krop?.....	33
Fader vor, som er i himlen.....	34
Herre, gør mit liv til bøn.....	34
Tag min ængstelse og uro.....	35
Dommer over levende og døde.....	35
Min nåde er dig nok.....	37
Salmer til befrielsen.....	37
Det var en forårmorgen.....	38
Du, Herre, vender folkeskæbner.....	39
Morgen og aften (nr. 200-219).....	40
Nu lægger jeg mit hoved på pudevåret.....	41
Du, som har tændt millioner af stjerner.....	41
Salmeviser (nr. 220-274).....	42
Sct. Michael, du kæmped med djævle og drager.....	42
Du lyser fra din bakketop.....	44
Vor Herre er en munter mand.....	44
Til sidst (nr. 275-292).....	45
Jeg er så bange for at dø alene.....	45
Jeg vil så nødigt leve mere.....	46
Efterskrift.....	47
Litteratur.....	48

Salmedigteren Johannes Johansen fungerede hele sit erhvervsaktive liv som præst. Han fik sit første embede i 1953 og gik af som 70 årig i 1995. At han på et tidspunkt blev domprovst og de sidste 15 år fungerede som biskop over Helsingør Stift ændrede ikke på hans grundindstilling. Han var og blev præst, og formålet med hans salmer var derfor, at de skulle synges af menigheden ved gudstjenester og kirkelige handlinger.

Johannes Johansen fik 14 salmer samt to gendigtninger med i Den Danske Salmebog (DDS 2002). I 100 salmer - et salmebogstillæg (2016) er Johansen repræsenteret med yderligere to salmer. Disse salmer findes desuden alle i Johannes Johansens Min egen Salmebog (1996). I denne artikel vil jeg inddrage såvel de salmer, som er kommet med i DDS og i 100 salmer, som en række repræsentative salmer fra Johansens egen salmebog.

Præsten Johannes Johansen som salmedigter

I 1996, året efter at han var gået på pension, udgav Johannes Johansen en salmesamling, som han kaldte Min egen Salmebog. Samlingen indledes med et forord skrevet af professor Søren Giversen, der understreger, at salmebogen i dobbelt forstand er Johansens egen. Dels har han selv skrevet salmerne, dels er "der over dem en egen klang". Johansens salmebog passer godt ind i dansk salmetradition og er, ifølge Giversen, alligevel noget særligt. Og så citerer han Johannes Johansen for ordene: "Jeg ligner ingen anden, det er de andres held". Giversen bifalder straks første del af sætningen, som ikke blot gælder Johansen selv, men også hans salmer, for der er "noget egent" over salmerne.

Johannes Johansen har udstyret sin salmebog med et efterskrift, hvor han omtaler vanskeligheden ved at skrive salmer, når vi her i landet allerede har salmedigtere som Kingo, Brorson og Grundtvig. Og hvad gør man så, spørger han. Der er to muligheder: "enten at man kyses tilbage og holder mund – eller man ægges til at prøve at nå lidt i retning deropad". Johansen valgte heldigvis det sidste; men det er nok lidt af et understatement at sige, at hans salmer bare er et forsøg på at nå "lidt i retning deropad". For

nok kan man sige, at de passer ind i en dansk, luthersk tradition, men Johannes Johansen er på ingen måde blot en, der forsøger at efterligne sine store forgængere. Han taler ud fra egne erfaringer og ud fra sit store kendskab til Bibelen.

Johannes Johansen deltog med glæde og taknemmelighed i det liv, som var hans. Der var derfor ingen modsætning mellem at sætte pris på fx god mad og at være optaget af det med Gud. Sigende er således titlen på samlingen Rim om Gud og gule ærter (1975). Men hvad der umiddelbart kan virke som en smart overskrift, viser sig hurtigt at dække over noget langt dybere. For hvad det er, Johansen vil med sine rim, det fremgår med al tydelighed af de to strofer, som han har anbragt som en slags forord til sine rim:

*Rim om Gud og gule ærter.
Herrens glæde ved sin jord.
Himmelfryd i hule hjerter.
Ordet bag om alle ord.*

*Ordet var, før alle tider.
Ordet blev til kød, der led.
Ordet blir, når intet rimer,
og når stjerner rasler ned.*

I disse få linjer kan man læse, hvad det kom an på for Johannes Johansen, og hvad det var, han gerne ville dele med sin menighed. De gule ærter er ikke blot et godt måltid mad, de er udtryk for, at Herren glæder sig over sin jord. Livet er en Guds gave, og derfor kan man også opleve en himmelsk fryd over livet. Men det hjerte, der modtager glæden, karakteriseres ikke som helt og godt, men som et hult hjerte. Man aner, at det at være menneske også indebærer svigt og svig.

Det, der bærer livet igennem, er Ordet, som var før alle ting. Ordet, som blev et menneske, der oplevede lidelsen. Svigt og lidelse er en del af menneskets lod her på jorden. Derfor kan man også opleve det, som ikke mindst en digter, må lide under: at intet rimer. Meningen med livet er borte, verden omkring en går i opløsning, stjernerne rasler ned. Men netop da forbliver Ordet, Kristus selv. Det er dette glædelige budskab, som ingen har gjort sig fortjent til, Johannes Johansen

vil viderebringe. Det sker i Rim om Gud og gule ærter. Men de to strofer derfra kunne også meget vel stå som overskrift over hans mange salmer.

Min egen Salmebog: Skabelse (nr. 1-11)

Min egen Salmebog består af hele 292 salmer, som er skrevet for at blive sunget ved gudstjenesten. Samlingen begynder med et afsnit om "Skabelse", men skabelsen er ikke blot en tidlig begyndelse engang i urtiden; den er Guds vedvarende skabelse her og nu.

Almægtige og kære Gud

Den første salme, "Almægtige og kære Gud" (DDS 17), er en gendigtning af Frans af Assisis "Solsangen" fra 1225-1226, som blev oversat til dansk i 1895 af Johannes Jørgensen. Salmen er én stor hyldest til Gud som skaberen, men det er karakteristisk, at de enkelte naturfænomener, ganske som hos Frans, omtales med billeder fra familielivet. Solen kaldes for "broder Sol", månen "søster Måne", og Johannes Johansen går her videre end Solsangen, når han kalder stjernerne "deres søskend små". Vi møder "broder Vind", "broder Myre" og "søster Sommerfugl", "søster Vand", "broder Ild" og "moder Jord". Moder Jord prises, fordi hun skaffer føde til menneskerne. Men så føjer Johannes Johansen til: "på denne jord din Søn har trådt, / og hvor han er, bli'r alting godt." Fra naturen vender han sig til Jesus som Guds søn og markerer dermed indirekte Guds faderrolle.

I strofe 11 nævner Johannes Johansen, at intet øje har set Guds ansigt. Dette tema findes ikke i Solsangen. Men det er en pointe for Johansen, for på den baggrund kan han inddrage solopgangen som det sted, hvor Gud skal åbenbares (jf. Luk 1,78-79). Den er stedet, "hvor alting foldes ud i sang". I god overensstemmelse med slutningen af Solsangen kan Johansen slutte sin gendigtning med at opfordre alle til at prise "Gud Fader, Søn og Helligånd."

Ved at vælge at gendigte netop denne salme viser Johannes Johansen sin glæde over naturen, men som mere end en æstetisk holdning. De enkelte naturfænomener er som Guds skaberværk også vore brødre og søstre.

Du gav os en tid til at fødes

Salme nr. 2, "Du gav os en tid til at fødes", er en markant gendigtning af Prædikerens Bog kap. 3. Johansen har hele tiden noget at føje til den nøgternt konstaterende Prædiker. Det handler ikke abstrakt om tid, men om den tid, Gud har givet os. Hvor Prædikerens i Det Gamle Testamente med få ord slår fast, at der er "En tid til at græde, en tid til at le", udfolder Johansen tanken i strofe 3:

*En tid til gråd og til latter
og anger, der tit er for sen,
en tid til at favne alverden
og være alting for een.*

Gråden forbindes med angeren, og latteren med det at være optaget af den store verden og alligevel også opleve lykken i det nære forhold til en enkelt. Hvor Prædikerens lader sit digt munde ud i en resigneret konstatering af, at det ikke nytter noget med al vores slid, ser Johansen anderledes på det. Hjertets uro og higen, vilddyret i os, der ikke kan tæmmes, er "gnist af din evighed" (strofe 10). For Johannes Johansen er verden fuld af noget større, noget, som er "pust af din skabende ånde / i tidens smuldrende ler." Forgængeligheden fortrænges ikke, men det er dog Gud, der ifølge strofe 11 har skabt liv i det ler, mennesket er skabt af (1 Mos 2,7).

Jeg er din Gud og Skaber

I salmen "Jeg er din Gud og Skaber" (nr. 4) tager Johannes Johansen udgangspunkt i Guds åbenbaring af sit navn til Moses "Jeg er" (2 Mos 3,14), og salmen fortsætter med en udlægning af de fire første af De Ti Bud (2 Mos 20,1-11). For det er her, at indholdet og konsekvensen af hvem Gud er, bliver tydelig i kravet om kun at dyrke denne ene Gud, om ikke at gøre sig billeder af Gud, om ikke at misbruge Guds navn ved at gøre det til skamme og endelig at holde hviledagen hellig. For Gud skabte "på en uge / en verden ung og stærk" (strofe 6). Men så tilføjer Johansen:

*Som medhjælp vil jeg bruge
dig i mit skaberværk.*

Johannes Johansen kombinerer her den første skabelsesberetnings understregning af den syven-

de dag som en hviledag med ordene om, at være en medhjælp. Udtrykket er hentet fra den anden skabelsesberetning, hvor det er Adam, der har brug for en medhjælp (1 Mos 2,18 i 1931 oversættelsen); men nu bruges det om Guds behov for, at vi skal være medhjælpere på skabelsen. Sådant skal hverdagen være for det skabte menneske. Men om søndagen gælder det gudstjenesten med Guds nærvær, som det viser sig i dåb og nadver. Johansen vender derfor i strofe 8 tilbage til Gudsnavnet:

*Jeg er i søndagsordet,
i dåben for de små.
Jeg er ved nadverbordet
som brød og vin derpå.*

Og som det ofte er tilfældet i Johansens salmer, så slutter salmen med en opfordring til lovsang, for vi ”må ingen tid forglemme / at prise Herrens magt”. Gud skabte i begyndelsen, men vi er medskabere i hverdagen og ved gudstjeneste oplever vi ”Jeg er” og giver vores gensvar i form af lovsang. Det Gamle og Det Ny Testamente er på fineste vis i dialog med hinanden.

Gud Herrens navn er lovsang

Et godt eksempel på Johannes Johansens enkle stil og glæde over at synge er salmen ”Gud Herrens navn er lovsang” (nr. 11). Salmen handler om skabelsen, men som noget nyt lader Johansen Gud gå syngende rundt, mens han placerer himmellegemerne, hvor de skal være, former jorden og skridt for skridt lader alting blive til. Det er den samme kærlighedens lovsang, Kristus synger på, da han går over Kedron for at møde døden. Og det er da også Gud selv, der lægger lovsangen ind i os som en sang, der når helt op til himlen. For, som salmen slutter med at proklamere:

*Gud Herrens navn er lovsang.
Den lovsang er lagt ned
i fuglesang og blomster
og dybt i kærlighed.*

Johansen får på den måde uddybet temaet fra salmen om Jeg er (nr. 4), når Guds navn også er den lovsang, Gud selv har lagt ind i skaberværket.

Advent og jul (nr. 12-38)

Salmesamlingen begynder med skabelsen og slutter med en række salmer, der bærer overskriften ”Til sidst”. Det er begyndelsen og enden, der danner rammen, men inden for denne ramme er det ikke mindst kirkeåret, der bestemmer rækkefølgen af de enkelte salmer.

Det første lys er Ordet, talt af Gud

Johansen begynder med salmer til advent og jul. Her møder vi bl.a. adventssalmen ”Det første lys” (nr. 17), som også kom med i salmebogen (DDS 87). Sammenligner man versionen i salmebogen med den, Johannes Johansen har i sin egen salmebog,¹ er der en enkelt forskel, men den er karakteristisk. I strofe 2 hedder det i salmebogens version: ”Guds søn steg ned fra Himlens høje”, men i Min egen Salmebog hedder det: ”Guds dreng”. Jørgen Kjærgaard gør i sin Salme håndbog opmærksom på, at Johansen oprindeligt skrev ”Guds dreng”, men at ”salmebogskommissionen fik ham modstræbende til at ændre til det mere almindelige ’Guds Søn,’ hvilket måske er en skam” (Jørgen Kjærgaard 2003, bd. II, 90)². Og ja, det er en skam, for det dagligdags og langt mere konkrete ”Guds dreng” gør inkarnationen lige så reel, som når en far kalder sin søn for ”min dreng”.

De fire lys er meget forskellige i Johansens udlægning: Det første lys, ser vi alle, for det er det lys, Gud skabte helt i begyndelsen. Det andet lys, Betlehemsstjernen, så derimod kun de få, der oplevede den første julenat. Det tredje lys er helt usynligt, for ingen så selve opstandelsen. Og det fjerde lys, som henter sin ild fra de tre andre, skaber ”pinseglød” i hjertet, så vi selv kan tænde en lille kerte for dem, der slet ikke kan se lyset.

¹ I mine sammenligninger mellem versioner i *Min egen Salmebog* og i DDS peger jeg kun på ændringer, som har med betydningen at gøre. Der er ofte små typografiske ændringer, fx fra ”een” til ”én”, ”bli’r” til ”blir”, ligesom Johansen undertiden sætter punktum efter en linje, hvor DDS vælger at bruge komma.

² Jørgen Kjærgaards *Salme håndbog* indeholder i bind II en gennemgang af samtlige salmer i 2002 salmebogen. Her kan man finde oplysninger om salmernes historik, tolkning af særlige ord og udtryk, tolkning af salmernes budskab samt henvisninger til de mange bibelsteder, som salmerne henviser til.

Det fjerde lys oplyser ikke blot, det får mennesker til at handle.

Vi sidder i mørket, i dødsenglens skygge

I salmen "Vi sidder i mørket, i skyggen af døden" (nr. 27 samt DDS 89) knytter Johansen til ved den velkendte metaforik med mørket over for lyset. Her sker det ud fra Zakarias' lovsang om den kommende frelser, som skal "lyse for dem, der sidder i mørke og dødsrigets skygge" (Luk 1,79). Johansen beskriver, hvordan vi længes mod "solopgangs-timen med fuglenes sang". Udtrykket "solopgangstimen" knytter ved Luk 1,78, hvor solopgangen er billede på frelseren. Derefter skifter Johansen til Johannesprologen, når det hedder, at Herren selv "har svoret / at komme i ordet" (strofe 1).³ Salmen er præget af håb og forventning, og hver strofe slutter med at tale om, hvordan adventsbudskabet "nærer vort håb og bærer vor glæde". Også strofe 2, der taler om, at Herren vil besøge sit folk, bygger på Zakarias' lovsang, men, som det er karakteristisk for Johannes Johansen, indebærer det, at vi får lagt "levende lovsang i munden". Med strofe 3 er emnet befrielse fra fjender (Luk 1,71), men med den skærpelse, at Johansen også nævner "selv fjenden, der har vore hjerter besat", dvs. Djævelen. Videre inddrages motivet om syndsforladelse (Luk 1,77), og igen bliver konsekvensen, at da "synger vi stumme". I sidste strofe møder vi motivet fra Luk 1,79 om at blive ledt ind "på fredens vej". Og salmen slutter med den urokkelige pagt, som "nærer vort håb", og som "bærer vor glæde".

Johannes Johansens gendigtning af Luk 1,67-80 holder sig forholdsvis tæt til sit forlæg, men hvor Zakarias også henvender sig til sin søn, Johannes Døbereren, og peger på hans rolle som forløber, holder Johansen sig alene til forventningen om Jesu komme og hans betydnings.

Det var ikke en nat som de andre

Johannes Johansens julesalme (nr. 30 samt DDS 98) knytter i strofe 1 til ved Johannesprologens ord om lyset, der kom til verden (Joh 1). Gud selv "blev menneskets lys", og derfor var det

ikke en nat som alle andre. Salmens indledning kan i øvrigt ses som en drilsk replik til Johannes Møllehave, der syv år tidligere havde skrevet julesalmen, "Hyrderne stod på marken" (1970). Her omtaler Møllehave marken som "en almindelig mark" og julenat som "en almindelig nat". Men sådan var det ikke, slår Johansen fast! Intet var almindeligt i forbindelse med Jesu fødsel og liv. Himlen var forandret (strofe 2), barnet var ikke som andre, det var Gud selv (strofe 3), det var ikke en herre som andre, for han var den, der ofrede sig (strofe 4; jf. skildringen af den lidende Herrens tjener i Es 53), og endelig var det ikke "et Ord som de andre",⁴ for "det kan styrte selv dødens tyrann" (strofe 5).

Lyset er det bærende tema i Johansens salme, hvor hver strofe slutter med varierende udtryk for Kristus og dermed Gud som menneskets lys. Og den afgørende pointe er da, at vi ikke skal forblive i tilbageblikket på den særlige nat. For om dette lys gælder, at "det har lyst gennem slægterne siden, / det er Gud, det er menneskets lys" (strofe 5). Lyset skinner også lige nu, hvor vi fejrer jul og synger salmen.

Christmas Carols

Blandt julesalmerne finder man også gendigtninger af flere engelske Christmas Carols: "Once in Royal David's City" (nr. 35), "Hark! The Herald Angels sing" (nr. 37) og "O come, all ye faithful" (nr. 38). Julebudskabet bliver gennem disse carols fortalt så enkelt og jordnært, at vi kan se begivenhederne for os og lade os smitte af den jublende glæde, de giver udtryk for. Med nr. 35 kommer vi "Til en lille stald på marken", hvor Maria føder sin dreng, og Østens konger kommer med guld, røgelse og myrra. Vi følger Jesu liv og mærker Marias smerte, da hun står ved korset. Salmen slutter med en opfordring til alle, konger, børnekor, fløjter og trompeter, om at tilbede og prise ham. Ja, selv juleroserne skal springe ud og dufte!

I nr. 37 er temaet, som i forlægget, englernes lovsang i anledning af at han, "som var fra evig-

³ I DDS 89 er ordet skrevet med stort O – Ordet – for at tydeliggøre forbindelsen til Joh 1,1.

⁴ Johansen skriver her Ord med stort O for at markere, at det er Kristus, mens DDS skriver med lille o, "ord", hvilket ændrer betydningen.

hed, / han er nu på dette sted" (strofe 1). Og det viser sig helt konkret ved, at han bliver "en af jordens små", født af en kvinde i en stald (strofe 2). Mørket må flygte for ham (strofe 3), ja, han er "navnet på vor glæde" (strofe 4). Og strofen slutter som de foregående med omkvædet:

*Syng den store glæde ud,
bragt af engle, sendt af Gud.*

Lovsang og glæde – to vigtige elementer i Johannes Johansens kristendom.

I nr. 38, "Kom, tro, og kom, glæde" går vi syngende til Betlehem (strofe 1), for "sangen er hans trone" (strofe 2; jf. Sl 22,4, hvor det i 1931 oversættelsen hedder: "du den hellige, som troner paa Israels Lovsange"). I strofe 3 får selv stjernerne strube, så de kan ære Gud, og salmen slutter i strofe 4 med et kort kig ind i kirkens verden, hvor der er barnedåb og nadver og naturligvis lovsang:

*Her jubler lovsangskoret
sin første sang for Ordet,
Gud og mand.*

Forår og faste. Fra påske til himmelfart (nr. 39-60)

De næste afsnit indeholder Johansens salmer til forår og faste (nr. 39-44) og til perioden fra påske til himmelfart (45-60). Afsnittet begynder med salmen "En bondemand går ud at så" (nr. 39 og DDS 154), hvor Johansen med stor fortælleglæde genfortæller lignelsen om den ødsle bondemand, der strør om sig med sædekornet uden hensyn til, hvor det falder.

I lignelsen om sædemanden (Luk 8,4-8) ligger en stor del af vægten på de forskellige steder, sæden falder, dvs. på forskellene mellem de mennesker, der lytter til forkyndelsen. I Johansens salme er fokus på sædemanden og hans ubekymrethed, ja, ifølge strofe 2 er han ganske enkelt en letsindig bondemand. Han strør bare sædekornene, hvor han kommer frem. For han "leder ej om frugtbar jord" (strofe 7), for endog når han knap nok sår noget, så bliver selv en ødemark til hundredfold. Bondemanden er nemlig "vækstens herre", der kan skabe frugt, selv hvor det synes umuligt. Og

først nu i strofe 8 lader Johansen sin tolkning af lignelsen slå igennem.

*For ham bli'r hjertet godt og smukt,
skønt det i grunden er udu'ligt.
(strofe 8)*

Også her slutter salmen med en opfordring til lovsang. Lovsangen gælder skaberens, som bliver ved med at så (strofe 9), han der er som den ødsle sædemand (strofe 10):

*Lovsyng den ødsle sædemand
om kap med vårens glade lærker.
Han gør alverdens vide land
til sine grønne enemærker.*

Jørgen Kjærgaard gør i sin kommentar til salmen opmærksom på, at salmen er skrevet som en modtekst til Grundtvigs salme om sædemanden (DDS 153). Salmen er i øvrigt tilegnet P.G. Lindhardt, der i en prædiken understregede, at "lignelsen er et overdådigt evangelium om Gud, der er så rig, at spild intet betyder" (Kjærgaard 2003, II, 166).

Det er i øvrigt værd at bemærke, at der under Grundtvigs salme henvises til Luk 8,4-15, dvs. lignelsen samt udlægningen, mens Johansen kun henviser til Luk 8,4-8, selve lignelsen, hvilket gør det nemmere at se bort fra den udlægning, som evangelisten videregiver!⁵

Du, som mætted tusind munde

Det er også Guds ødselhed, der er udgangspunktet for salmen "Du, som mætted tusind munde" (nr. 41 og DDS 637). Johansen har her ladet sig inspirere af Johannesevangeliets version af bespisningsunderet (Joh 6,1-15), hvor Jesus kort efter kalder sig selv for livets brød (Joh 6,22-59). Derudover inddrager Johansen fristelsesberetningen (Matt 4,1-11), hvor Jesus selv sultede, men alligevel afviste den ondes fristelser. Jesus er i Johansens salme derfor ikke blot livets brød, han er også den, som "rev masken af den onde" (strofe 1). Derfor kan Johansen bede Jesus om også at

⁵ I stroferne 7 og 9 skriver Johansen "Ord" med stort O, mens det i DDS er med lille o. Formålet er naturligvis at vise, at Ordet er Kristus.

rive masken af den onde og drive ham "ad helved til", når det er os, der bliver fristet med "brød og skuespil" (strofe 4). Det vi er fristede af er lysten til at pynte på os selv, sminke os "i fromt bedrag", men det er og bliver selvbedrag (strofe 6). Håbet består derfor i, at Jesus vil svøbe os, der jo ikke kan pynte eller lappe på vores egen gamle klædning, i "lysets kappe, / morgengaven til din brud" (strofe 7). I den følgende strofe beder Johansen om "lysets rene våben" (jf. Rom 13,12: "lysets våben" i 1948 oversættelsen), "som afvæbner alt bedrag". Derpå vender han i salmens sidste strofe tilbage til, hvordan Jesus "rev masken af den onde" og stødte ham ned i helved. Og i tillid dertil kan han med det tidligere brugte billede af at være ikklædt noget (jf. også klædningsmotivet i DDS 276), slutte salmen med ordene:

*Nøgne går vi selv til grunde.
Klæd os i din kærlighed.*

Salmen indeholder forskellige bibelhenviisninger, og den behandler et tema, som går igen i Johannes Johansens salmedigtning: vores trang til at gøre os til af noget, vi ikke er. Og det er for Johansen ikke en uskyldig fornøjelse, men udtryk for, at der er djævelske kræfter på spil. Over for Djævelen har vi kun én mulighed, nemlig at bede Jesus, der selv har oplevet fristelser, om at drive den onde derhen, hvor han hører hjemme, nemlig til helved.⁶ Hvad vi har brug for er da, at Gud vil iføre os den lysets dragt, som er Guds kærlighed.

Du, som påskesolen tænder

I en af de efterfølgende påskesalmer, "Du, som påskesolen tænder" (nr. 53), møder vi igen konfrontationen mellem Jesus og Djævelen. Men nu handler det om nedfarten til Helvede påskelørdag. Jesus vil gå ned i Helvede for at redde blot en enkelt (strofe 1). Helvede er skildret som et mørkets rige, hvor der er krig mellem dæmonerne, men Satan vinder hvert eneste slag. Og netop her skaber Jesus lys i mørket, så "natten lyser klart som dag" (strofe 2; jf. Sl 139,11-12).

Helvede er også dødens rige, men fordi Kristus, som selv har oplevet at være gudsforladt, er kommet derned, er der håb for alle døde. Og så kalder Johansen Jesus for "du bror til Kain" og lader Jesus selv bære Kainsmærket (strofe 3). En original måde at beskrive Jesu solidaritet med syndere på.

Nedfarten til Helvede kalder på endnu en bibelsk intertekst, når det i sidste strofe hedder:

*Du går gennem angst og pine,
ja, det er påskefest for dine,
at du går ingen dør forbi.*

I Det Gamle Testamente er en vigtig del af påskefortællingen den tiende plage, hvor Herren sørgede for, at dødsenglen gik forbi de huse, hvor israelitterne havde smurt påskelammets blod på dørstolperne (2 Mos 12,22-23). I Johansens påskesalme er motivet vendt om. Nu er det Jesus, der kommer, og han "går ingen dør forbi":

*Det er din herlighed:
Du går i Helved ned.
Herre Kristus,
du har os rakt
din hånd og sagt
i afmagt foldes ud din magt.*

Både sprogligt og temamæssigt skriver Johansen her i klar forlængelse af klassisk salmetradition (jf. fx Grundtvigs "I kvæld blev der banket på Helveds port", DDS 213); men indimellem mærker man hans særlige evne til at kombinere forskellige bibeltekster og til at skabe nye betydninger.

Ekskurs om Djævelen og Helvede i moderne salmer

At tale om Djævelen og Helvede er usædvanligt i moderne salmer, men kendes dog fra fx Hans Anker Jørgensens salme "Hvad er det at møde den opstandne mester" (DDS 249), hvor Jesus går til Helvede "for venner og fjender" (strofe 7). Hans Anker Jørgensen har fortalt, at netop den strofe havde en personlig baggrund. Hans mor var overbevist om, at der måtte være et Helvede

⁶ Johansen skriver Helved med stort H, mens DDS nøjes med et lille h og dermed tager noget af vægten af utsagnet.

til de værste forbrydere. På den anden side satte hun stor pris på Johannes Møllehave og hans forkyndelse, hvor man ikke hørte noget om, at nogle skulle ende i Helvede. Hans Anker Jørgensen vil gerne hjælpe sin mor ud af dilemmaet og skrev derfor om, hvordan Jesus selv gik til Helvede. På den måde kunne han fastholde Helvede som en realitet og samtidig pege på, hvor forandret det bliver, når Jesus kommer derned og tager sig af såvel venner som fjender.

At livet også har sine mørke sider, ved de moderne salmedigtere naturligtvis godt. Og netop mørket bruges hyppigt som metafor for alt det negative, hvad enten det stammer fra onde magter eller fra mennesker. Når den moderne digter hellere taler om mørket end om Djævelen, skyldes det formentlig, at metaforen mørke virker langt mere åben for fortolkning. Dertil kommer, at det nok er lettere at forstå mørket som en metafor, end hvis man brugte ordet Djævelen. En mellemvej vælger Hans Anker Jørgensen i salmen "Min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig!" (DDS 197, strofe 2), hvor "man ku' høre mørket le". Her er mørket i forbindelse med Jesu korsdød personificeret med en djævelsk latter.

Selv om Djævelen også er en metafor, et personbillede, for de onde magter og kræfter i tilværelsen, vil nogle måske opfatte ordet Djævelen bogstaveligt. Det ser således ud til, at det er vigtigt for mange moderne salmedigtere at undgå en for bogstavelig forståelse og derfor ikke omtaler ondskaben som en person.

Der er dog undtagelser. Satan inddrages fx til tolkning af, hvem der er på spil ved forhånelsen af Jesus, i en af Lisbeth Smedegaard Andersens salmer,⁷ der skildrer, hvordan Jesus berøves sine klæder ved korsfæstelsen:

*Ribbet stod han nu, mens Satan
kaster lod ved korsets fod.*

Det er ikke soldaterne, men Satan selv, der sidder ved foden af korset.

⁷ Lisbeth Smedegaard Andersen, *Kranse af blomster og torne*, Frederiksberg: Forlaget Anis, 1991, 31.

Et andet eksempel kunne være Holger Lissners salme om dansen om Guldkalven (nr. 882), hvor det er Fanden, der tager de sidste.⁸

*Men guldkalven drager,
den er vores gud,
og alle vil frem for hinanden.
Her gælder der bare ét eneste bud:
Dans med, for de sidste tar Fanden!
Og dansen går ud over jorden.*

Kun et enkelt sted er jeg stødt på en direkte inddragelse af forsagelsen, nemlig hos Niels Johansen. I en salme til konfirmander, "Dage går, og dage kommer",⁹ stiller han i strofe 3 de to dele af trosbekendelsen, forsagelsen af Djævelen og bekendelsen til den treenige Gud (her dog som bekendelse til Kristus) op over for hinanden:

*Troens ja er nej til Fanden,
men et ja i ord og sang
til vor Herre, ingen anden,
Jesus, livets solopgang.*

En lidt anden formulering kan man finde i Hans Anker Jørgensens salme, "Du, som gir os liv og gør os glade" (strofe 4): "I kan ikke tjene Gud og Fanden" (DDS 369). Der kunne nævnes lidt flere eksempler, men alt i alt må man sige, at der er en klar tilbageholdenhed over for at bruge personbilleder om ondskaben. De moderne salmedigtere er ikke i tvivl om, at der sker ting i denne verden, som må betegnes som ondt. Men der er en tendens til, at det onde enten er noget der blot sker, og som vi må bede Gud om hjælp til at komme igennem, eller at det er et resultat af menneskelig svigt.

Det store drama mellem Gud og Djævelen spiller næsten ingen rolle, men her er Johannes Johansens påskesalme en klar undtagelse. Særlig markant virker understregningen af kampen med Djævelen, hvis man sammenligner denne salme med en anden af Johansens salmer, "Du som har

⁸ Holger Lissner, *Sangene synger i os. Salmer og sange*, Frederiksberg: Unitas 2014, nr. 20.

⁹ Niels Johansen 2010.
<http://www.kristendom.dk/salmer/dage-g%C3%A5r-og-dage-kommer>.

tændt millioner af stjerner” (DDS 787), hvor mørket er metafor for ondskaben, men mørket vel at mærke ikke udlægges som Djævelens værk, men som ”det mørke, som kommer fra os” (strofe 5).

Opstandne Herre, du vil gå med os til verdens ende

Af Johansens påskesalmer er nr. 55, ”Opstandne Herre, du vil gå / med os til verdens ende” kommet med i salmebogen (DDS 245), omend i forkortet udgave. I Min egen Salmebog har salmen 7 strofer, men kun strofe 1-4 samt strofe 6 er kommet med i den autoriserede salmebog. Salmen handler om Jesu fællesskab med mennesker og tolker i strofe 3 og 4 fællesskabet ud fra Emmausberetningen (Luk 24,13-35). Sidste strofe i DDS, som er nr. 6 i Min egen Salmebog, er en bøn til den opstandne om at blive hos os og gendigter de to disciples ord til Jesus, da de genkender ham:

*Den blinde ser,
den bange ler,
når brødet med dig brydes,
vi kender dig og frydes.*

I salmebogsversionen peger slutningsstrofen således direkte videre til nadveren.

Af de to strofer, som ikke kom med i DDS, omtaler strofe 5 om Jesu vældige gerninger og ord samt Jesu død for de små. Strofe 7, der afslutter salmen i Min egen Salmebog, handler om Jesu præksistens og indeholder desuden en for Johannes Johansen karakteristisk forkyndelse af alles frelse:

*Du er hos os, fordi du vil,
at ingen skal fortabes.
Du kommer, når
vort liv forgår.
Du kommer os i møde,
vort liv, når vi er døde.*

Udsynet er større, og salmens indledning, hvor der tales om, at Jesus er ”med os til verdens ende” får sin afrunding i udblikket til ikke blot altings begyndelse, men også hvert eneste men-

neskes endeligt. Selv dér er Jesus nærværende som ”vort liv”.

Dåb og konfirmation (nr. 61-75)

Efter salmerne til påske og himmelfart har Johansen placeret sine salmer til dåb og konfirmation (nr. 61-75) samt en række salmer til brug ved ordination (nr. 76-97). Umiddelbart kunne man forestille sig, at Johansen for konfirmations-salmernes vedkommende har tænkt på, at de normalt finder sted mellem påske og pinse og derfor skal placeres netop her i hans salmebog. Men tanken er snarere, at med jul og påske har vi det kristologiske fundament, hvorpå han som præst har døbt og konfirmeret og som biskop ordineret de nye præster. Og hvad skal præsterne så ud til? De skal ud og forkynde evangeliet, og derfor er det vigtigt at vende tilbage til kirkeårets gang og menighedens store fest: pinsen, hvor Helligånden kom (nr. 98-108). For det er Helligånden, Johansen anråber om at komme og gøre ”dette kolde hus af sten / til lovsang, der er varm og ren” (nr. 99).

At standse ved en døbefont

Johannes Johansen har en særlig evne til at tale enkelt og konkret. Det er det kolde hus af sten, Helligånden skal skabe om til lovsang. Og i en af dåbssalmerne ”At standse ved en døbefont” (nr. 64 samt nr. 843 i 100 salmer) er det selve døbefonten, der står i centrum. Her skildrer Johansen, hvordan det er at komme ind i Guds hus og gå hen til døbefonten og se sig glad og tryk ved at tænke på sin dåb.

*At standse ved en døbefont
og sine hænder folde,
at glemme dagens travle dont
og tanker, som er golde,
at se sig glad og varm og ren
på dette kolde kar af sten,
det er gudsbarnets lykke.*

Døbefonten står under en åben himmel, og det er her, englene stiger op og ned og henter dåbsvandet ”fra bækken i Guds paradis” (strofe 2). Og tiden går, og ingen af os undgår livets sorger og bekymringer, men da kan døbefonten være det sted, hvor gudsbarnets brudte lykke igen kan ”skabes

hel og ny og klar" (strofe 3). Vi ændrer os gennem livet, men så abstrakt taler Johansen ikke. Når han beskriver alderdommen, så gør han det helt konkret ved at tale om de hvide hår. Han taler heller ikke om begyndelse og afslutning på livet, men bruger de enkle billedlige udtryk: "livets gry" og "aftentide". Vi ændrer os, men ved døbefonten slås det fast, at Kristus altid er den samme:

*Her må du blive barn på ny,
blev dine hår end hvide.
Som Kristus var i livets gry,
er han ved aftentide.
At se sig glad og varm og ren
på dette kolde kar af sten,
det er guds barnets lykke.*

Der findes i kirken en kumme af sten

Motivet med døbefonten går igen i nr. 65, "Der findes i kirken / en kumme af sten". Det er en af de meget enkle salmer, hvor Johansen fortæller om dåben og dens betydning. I strofe 2 beskrives dåben som noget meget konkret, men samtidig uforståeligt:

*Da vanddråberne rørte
dit hoved og hår,
så skete det største,
som ingen forstår (strofe 2)*

Dåben renser for synd og alt det, der gik galt i livet (strofe 3-6), og når vi er kommet bort fra Gud, så kalder Gud os tilbage (strofe 7):

*Mit barn kom tilbage,
alt mit er jo dit
og under dig ligger
en grund af granit.*

Johansen associerer her til faderens ord til den ældre bror i lignelsen om den fortabte søn (Luk 15,11-32). Den ældre bror var jaloux og undte ikke sin lillebror at blive taget godt imod af deres far. Og netop denne jaloux bror er måske et mere rammende billede på vor tids syndere end den eventyrlystne lillebror, der kastede sig ud i livet? I hvert fald er vi fælles med storebroderen om, at vi har fået alt af vores far – og så har vi endda en grund af granit at bygge på, nemlig vores dåb i

en af de mange døbefonte af granit. For det er ved dåben, der skabes evighed. Her fjernes al storhed, her findes håbet, og derfor må du vende du tilbage dertil, så du kan lovsynge det sted "hvorfra du gik ud" (strofe 11). At være døbt betyder også at have et sted, som vi helt konkret kan vende tilbage til: døbefonten og det, der skete dengang. Og vi skal ikke blot vende tilbage for at blive mindet om dåben, men for at lovsynge!

Du tændte sol og stjerner

Dåben er også temaet for salmen "Du tændte sol og stjerner" (nr. 68), hvor Johannes Johansen kalder dåbsbarnet for det største og bedste, Gud har givet os. Når vi kommer med barnet til dåben, kan vi trygt stole på, at Gud ved, hvordan vi bekymrer os om alt det onde, der kan ramme barnet. For Gud er jo selv far. Gud har frydet sig, da Jesus blev født i Betlehem (strofe 2-6). Og i tillid til det, går vi glade fra dåben "i lyset af din fred" (strofe 7), for Guds løfter gælder til evig tid (strofe 8):

*Lad sol og stjerner slukkes,
opbrændes alle strå,
det ord, der lød i dåben,
vil lysende bestå.*

Du kommer, Jesus, i vor dåb

Salmen "Du kommer, Jesus, i vor dåb" findes i to versioner (nr. 73 og DDS 450). Versionen i Min egen Salmebog er på 4 strofer, mens DDS 450 er på tre, svarende til stroferne 1-2 og 4.

Begge versioner taler enkelt og klart om, at i dåben giver Jesus os "mod og håb" og lover at være med os altid (Matt 28,18-20). Vi får Helligånden og løftet om frelse (strofe 1-2). Begge versioner slutter med en strofe, der vender tilbage til Missionsbefalingens ord om al magt i himlen og på jorden. Det er denne magt, som gør, at Kristus i dåben kan gøre os rene for Gud. Og Johansen kan runde af med en bøn om at få plantet kærlighed i sindet og blive podet ind i Kristus "som dine nye grene" (jf. Faddertiltalen ved dåben og vintræsbilledet i Joh 15,1-8).

I den længere version findes der en strofe 3, hvor Johansen beskriver dåbens "lille vand" som "et himmerig hernelen", og kalder Jesu tro på os

såre stor og håbet endnu større, end vi tror. ”Men størst er kærligheden” (1 Kor 13,13). Ved at tale om Jesu tro og håb drejer Johansen ordene fra Første Korintherbrev, så de nu drejer sig om Jesus og hans tillid til os og dermed kan videreføre tanken om, hvad Jesu magt betyder.

Jørgen Kjærgaard peger på, at Johansen i opbygningen af salmen (og her er det den længere version Kjærgaard tænker på), følger selve dåbs-handlingen begyndende med dåbsbefalingen, derpå selve handlingen ”i ordet og i vandet”, herefter tolkningen af ”dåben som en indgang til Guds tro, håb og kærlighed” for derpå at slutte i podningsbilledet fra tiltalen til fadderne.¹⁰

Vi kommer til din kirke, Gud

I dette afsnit findes også den velkendte konfirmationssalme ”Vi kommer til din kirke, Gud” (nr. 74 og DDS 478). Salmen er endnu et godt eksempel på, hvor enkelt Johannes Johansen kan skrive om det helt afgørende i hans teologi: Guds dør er altid åben. Vi skal blot gå ind ad den. I dåben gav Gud den døbte ”alt i eje”, selv om Gud vidste, at vi ville gå ”bort fra dine veje” (strofe 2). Her lærte vi at kalde Gud for vores far, og en far slipper ikke et eneste af sine børn (strofe 3-4). Gud lover i dåben at være med os ”helt til verdens ende”, men det er i kirken, vi lærer Gud at kende (strofe 5). Og salmen slutter med en henvisning til gudstjenesten som stedet, hvor vi, når vi er gået ind ad den åbne dør, oplever at:

*Her taler du til os igen
som første gang i dåben.*

Versionen i salmebogen har også 6 strofer, men nogle af stroferne er lidt anderledes. Udtrykket ”alt i eje” i strofe 2 er fx blevet præciseret til ”dit Himmerig i eje”, hvorved strofe 2 er blevet identisk med strofe 2 i salmen ”Du kalder os til kirke, Gud”, nr. 75.

Også strofe 5 er forskellig i de to versioner. I Min egen Salmebog handler det om løftet om at være med os og om kirken som stedet, hvor vi lærer Gud at kende. I salmebogen ske der igen en præcisering, når det handler om, at Gud selv be-

kræfter, at hans løfte dengang, ”dit stærke ja til svage”, skal stå ved magt. Hermed bliver salmen velegnet til at blive sunget ved en konfirmationsgudstjeneste.

Strofe 5 i DDS 478 svarer til strofe 6 i nr. 75. I øvrigt er sidste strofe i de to versioner af ”Vi kommer til din kirke, Gud” identisk med strofe 9 i nr. 75. Johansen har tydeligvis bearbejdet og genbrugt sine tanker om dåben, ligesom salmebogskommission sammen med Johansen har valgt ud af to foreliggende salmer og dermed skabt en ny variant. (Se nærmere om salmens historie hos Jørgen Kjærgaard 2003, II, 457).

Ordination (nr. 76-97)

Johannes Johansen var biskop på et tidspunkt, hvor flere og flere ordinander var kvinder. Da de tre første kvindelige præster blev ordineret i 1948 af biskoppen i Odense, prædikede han bl.a. ud fra beretningen om kvinderne ved graven som de første opstandelsesvidner. Samme tema bruger Johansen i en salmen, ”Om jøde, græker, træl og fri” (nr. 77), som han har tilegnet ”Danmarks kvindelige præster”. Udgangspunktet er Paulus' ord i Gal 3,28 om, at der ikke er forskel på, om man er jøde eller græker, om man er slave eller fri, om man er mand eller kvinde, og det gælder også for præster, for:

*Når Herren vil,
bli'r præster til.
Vi kan mod brodden stampe,
omsonst er vore kampe.*

Johansen lægger hermed ikke skjul på den modvilje, der dengang var mod dette brud med den kirkelige tradition for kun at ordinere mænd. Men at det var Herrens vilje, at også kvinder skal kunne blive præster, fremgår af den følgende strofe, hvor Johansen netop henviser til kvinderne ved Jesu grav. Det var dem englen talte til, og det var dem, der gik ud til de bange mænd, ”som Ordet fik at høre” (strofe 2). Og så fortsætter salmen med eksempler på kvinders rolle: Maria, der sang sin lovsang efter bebudelsen (strofe 3), Maria Magdalene (strofe 4), kvinden, der salver Jesu fødder (strofe 6), den hedenske kvinde (strofe 7) og den samaritanske kvinde (strofe 8). De er alle

¹⁰ Jørgen Kjærgaard, II, 436.

vidner, som Gud ”har kåret”. De bar Guds Ord ud i verden og blev selv båret af det Ord. Og Johansen slutter salmen med denne erklæring:

*Vor tvivl til trods
du tror på os.
Du har os troskab svoret.
Nu ta'r vi dig på ordet!*

De følgende ordinationssalmer er præget af tilliden til, at Gud er med os alle dage. Derfor kan præster frimodigt gå ud til deres gerning, også selv om de møder modgang.

Pinse og trefoldighed. Sommer og vinter (nr. 98-108)

Det følgende afsnit dækker et bredt område, men indeholder forholdsvis få salmer (nr. 98-108).

O hellige Trefoldighed

Treenighedslæren er svær at forklare. Johannes Johansen giver sin fortolkning i salmen ”O hellige Trefoldighed” (nr. 105), hvor han knytter fejringen af Fader, Søn og Helligånd sammen med sommeren, så han i strofe 1 kan tale om, at ”din sommer varer evigt ved”. Derefter genfortæller han de tre store begivenheder: Det begynder med julen, hvor Guds Ord ”kom i svøb” (strofe 2). Så enkelt formår Johansen at kombinere Lukas' juleevangelium om svøbelsesbarnet og Johannesevangeliets helt anderledes forkyndelse af Ordet, der blev kød. Derpå knytter han til ved påsken, hvor Ordet står op af graven, og derefter får det lille Ord ”al magt i himmel op på jord” (strofe 2; jf. Matt 28,18).

Ordet kom ud i hele verden pinsedag ”som mælkebøttefrø”, og vinden, der blæser det af sted, er Helligånden (strofe 3-4):

*Den vind, der blæser, hvor den vil,
den gør, at menighed bli'r til.
Usynligt sår din Ånd sit frø.
Det spirer dér, hvor alt må dø.*

Beskrivelsen af vinden viser tilbage på fortællingen om Nikodemus, der kom til Jesus om natten og lyttede til Jesu tale om at være født af ånd, og hvor Jesus sammenligner ånden med vin-

den (Joh 3,8). Ned gennem salmen understreger Johansen, hvordan åndens virkning er. Nu skal sangen fødes på ny, og hvert eneste kys og kærtegn ”bli'r os som sang i munden lagt, / Guds kærlighed har dér vi smagt” (strofe 7). For nu skabes der en menighed, hvor også de forsagte, de stædige og de uvillige hører med (strofe 8-9). Vi må derfor bede den Hellige Trefoldighed om at føre os ved sin hånd. Og salmen slutter med en bekendelse til Helligånden som ”du dyb af visdom, ingen véd.”

Igen bliver sangen brugt som et ydre tegn på, at her skaber Gud sin menighed. Sådan har Johannes Johansen oplevet det som præst, for den danske gudstjeneste er jo en salmesangsgudstjeneste.

Det dufter lysegrønt af græs

Den bedst kendte af Johannes Johansens sommersalmer er uden tvivl ”Det dufter lysegrønt af græs” (nr. 106 og DDS 725), som er en gendigtning af den svenske salme ”En vänlig grönskas rika dräkt” af C.D. Wirsén. Sammenligner man det svenske forlæg med Johansens salme, er der tale om en meget fri gendigtning.¹¹ Det er Johansen, der i strofe 1 skaber den overraskende sammenstilling af lugtesans og synssans, når han lader græsset dufte lysegrønt og dermed skaber en helhedsoplevelse.

For Johansen er naturen mere end natur. Solen er Guds sol, og den har som opgave at være forkyn-der af den kommende skærsommer. Hos Wirsén er det også solen, der skal ”förkunna sommartiden”, men det er Johansen, der vælger at sige ”Guds sol”.

I strofe 2 lovpriser fuglene skaberkraften; men Johansen nøjes ikke med fuglene, han inddrager også jordens dyb, hvor både ”kim og kryb” mærker en livsfryd, ”så høj som himlens lærker”. Hvor den svenske salme taler generelt om fuglene, dér præciserer Johansen, så man kan se for sig, hvordan lærken hæver sig op mod himlen.

¹¹ Salmen er også gendigtet af K.L. Aastrup, som holder sig ganske tæt til den svenske tekst. Aastrups version findes i *Tillæg til Den Danske Salmebog*, Det Kongelige Vajsenhus' Forlag, København 1994, nr. 895.

Wisén beder i strofe 3 Gud om at hjælpe ham til at agte på Guds ord og nådesundere, og gendigter derpå ordene fra Es 40,6-8, hvor Gud sender profeten med dette budskab:

*Alle mennesker er som græs,
al deres herlighed som
markens blomster.
Græsset tørrer ind, blomsterne visner,
når Herrens ånde blæser over dem.
Ja, folket er græs!
Græsset tørrer ind, blomsterne visner,
men vor Guds ord forbliver til evig tid.*

Johannes Johansens strofe 3 er helt anderledes. Johansen fortsætter med en beskrivelse af blomsterfloret og al dets farvepragt, som endog overgår kong Salomo i kroningsdragt (jf. Matt 6,28-29). For alt smukt, vi ser, er udtryk for Guds skabervilje.

I strofe 4 fortsætter Wisén tanken om forgængeligheden over for Herren som den uforgængelige. Derfor beder han om, at Gud vil give ham ”det nya liv, / som aldrig skall förblomma, / fast äng och fält stå tomma.” I sin strofe 4 peger Johansen på Gud, som den, der gør alting nyt (Åb 21,5); men endnu vigtigere er Ordet, som lyser af kærlighedens gåde. På den baggrund inddrager han nu Es 40,6-8, men pointerer, at det, der blomstrer evigt, er Ordet med stort O.

Wisén skildrer først og fremmest Gud som skaber. I strofe 5 udfolder han da også tanken om det evige liv (som modsætning til denne verdens forgængelighed) i billedet af Gud som den, der engang vil plante ham i Paradis:

*I paradiset
han huld og vis
mig sist skall omplantera
där inget vissnar mere.*

Men også her er Johannes Johansen langt mere kristologisk i sin tolkning af tilværelsen. Mens han i strofe 4 talte om Ordet, udlægger han i strofe 5 Ordet som Jesus Kristus. Det er ham, der skaber den nye himmel og jord, og derfor kan han bede denne bøn:

*Kom, Jesus, snart,
og gør det klart:
den morgenstund, du kommer,
da gryr en evig sommer.*

Johansen vælger at tale direkte om den evige sommer, frem for at sige, hvad der ikke er, nemlig noget som visner.¹²

Johansens gendigtning er præget af Johansens store evne til at forbinde naturskildringer med det bibelske budskab. Naturen er budbringer og tegn på Guds kærlighed til verden. Set i forhold til det svenske forlæg taler Johansen flere steder mere konkret, og for ham er Gud mere end skaberguden, Gud er også Jesus Kristus.

Kirkesalmer (nr. 109-153)

Som biskop foretog Johansen kirkeindvielser og genindvielser, ligesom han deltog i forskellige kirkejubilæer, og det er til den slags lejligheder, han har skrevet en del af sine salmer. Formålet er ikke at fremhæve den pågældende kirke, men at forkynde evangeliet. I en salme tilegnet Grønnevang kirke i Hillerød (nr. 117) anføres derfor ikke blot, at det er denne kirke, salmen blev tilegnet i 1987, men Johansen henviser også til et skriftsted, Filipperbrevet 2,5-11, som salmen er skrevet ud fra, og hvis indhold Johansen udlægger.

Sønnen fik i templet hjemme

For Johannes Johansen drejer det sig da heller ikke om, hvad menigheden (eller menighedsråd og arkitekt) har præsteret, men om hvad Guds ord siger, og hvordan vi som menighed skal reagere på forkyndelsen. I en salme til Stavsholtkirken i Farum, ”Sønnen fik i templet hjemme” (nr. 119) begynder Johansen med Jesus som 12-årig i templet for derpå at skildre, hvordan Jesus smed kræmmerne ud af templet, og hvordan tempelforhænget revnede langfredag. Men fra hvad der skete dengang, går Johansen i strofe 4 videre til i dag, hvor kirkegængerne kommer for at

¹² K.L. Aastrup forholder sig tættere til Wiséns salme, når han slutter sidste strofe med ordene ”I Paradis / han, huld og vis, / en plads mig lader have. / Og der er ingen grave.

møde Gud. Vi kommer til kirke, men uden at have særlige offergaver med, ”ingen due, intet lam”. Ja, selv kirkebygningen og den pragtfulde kirkekunst er ikke noget i sig selv, for som det hedder i strofe 5:

*Al den kirkekunst, vi bygger,
denne pragt er kun forfald.
Templerne er bare skygger
imod lyset fra en stald.
Koret med det høje alter
er mod krybben pindeværk.
Egen styrke er kun pjalter.
Iført Kristus er du stærk.*

Det er barske ord at synge ved en kirkeindvielse. Men for Johansen er det Kristus, der er det afgørende, og hvad der er menighedens opgave fremgår af salmens allersidste linjer:

*Kristi lovsang påskemorgen,
den skal aldrig blive stum.*

At være menighed er at synge lovsange i glæde over Jesu opstandelse! Salmen er skrevet i 1980, men bearbejdet i 1981, som er året for Stavns-holtkirkens indvielse. Derudover er den bearbejdet en sidste gang i 1995. Jeg ved ikke, hvori de nævnte bearbejdelser har bestået, men jeg går ud fra, at 1995 ændringerne, som fandt sted i forbindelse med udgivelsen af Min egen Salmebog, ikke har ændret stort ved indholdet. Det er derfor næppe tilfældigt, at Johansen vælger at tilegne denne salme til en kirke, som er tegnet af den berømte arkitekt Johan Otto von Spreckelsen, som i øvrigt er bedst kendt som hovedmanden bag den nye triumfbue i Paris: ”Menneskehedens triumfbue”. Johannes Johansen har næppe brudt sig om tanken om en sådan triumfbue til fejring af mennesker. Selv von Spreckelsens kirke er derfor kun pindeværk imod krybben i Betlehem!

Al magt på jorden og i himlen

Salmen ”Al magt på jorden og i Himlen” (nr. 138) er tilegnet Blistrup Kirke, og under salmen er der en henvisning til Matt 28,18-20, Missionsbefalingen. En noget anden version findes i Den Danske Salmebog (DDS 364). I Min egen Salmebog har salmen 7 strofer. Salmens emne er

kirken og dens opgave. Kirken bæres af Guds kærlighed (strofe 1), og derfor skal alle folk døbes ”i den treenige Guds navn”. Strofen fortsætter med endnu et eksempel på Johansens forkærlighed for lys-mørke metaforikken: ”Se, mørkets barn i lyset svøbes” hedder det (strofe 2). I strofe 3 bruges billedet af den unge brud om kirken, og i den følgende strofe betegnes det som ”verdens største under”, at kirken stadig er ung, når verden selv ”med hast forgår”. Også menigheden er et Guds mirakel, den er som ”et daggry i den dybe nat”, igen lys-mørke metaforik (strofe 5). Menigheden skal derfor holde, hvad Gud har befalet, og opfyldelsen af befalingerne ”skal blive travle hænders lyst”. Johansen kan herefter konstatere, at de golde marker nu står hvide til høst (Joh 4,35). Salmen slutter i strofe 7 med løftet om, at ”jeg er med jer alle dage” (Matt 28,20), og derfor har ”den svage / Guds fulde rustning taget på” (Ef 6,11). Blistrup kirke bliver gennem denne salme mindet om Guds løfter, men også om at skulle være en arbejdende kirke.

I udgaven i Den Danske Salmebog er der kun 5 strofer. Der er tale om en mere stram komposition. Strofe 1 er næsten identisk i de to versioner, men hvor Blistrupudgaven i linje to inddrager et billede af den lille spire, som grønnes, vælger Johansen i salmebogsudgaven at fortsætte ordene om magten ved at pege på, at den ”fik du, almægtige Guds Søn”. Så er det klart, at det er Kristus, som har magten.

Mens strofe 2 i Blistrup versionen efter omtalen af mørke og lys fortsætter med at tale om dåben, fortsætter Johansen i salmebogsversionen direkte med at uddybe billedet af lyset, når de døbte kaldes ”verdens lys og jordens salt” (jf. Matt 5,13-14, men i omvendt orden, så lyset kommer før saltet hos Johansen). Stroferne om kirken som brud og kirke og menighed som undere og mirakler (Blistrupudgavens strofe 3-5) er udeladt i den autoriserede salmebog. Strofe 3 og 4 i den autoriserede version svarer til gengæld til strofe 6 og 7 i Min egen Salmebog.

Fra ordene om verdens lys og jordens salt går salmebogens kortere salme altså direkte over til den forpligtelse, det indebærer at være kirke nu, hvor markerne er klar til at blive høstet. Derefter

følger i den korte salmebogsversion en helt ny sidste strofe (strofe 5). Og nu tager Johansen temaet fra missionsbefalingen op igen: ”Du, som er med os alle dage” og slutter af med en gentagelse af billedet af lyset og saltet, men nu med Kristus som verdens lys og jordens salt:

*Som verdens lys og jordens salt
til sidst du blir i alle alt.*

Den længere version handler meget om at være kirke og menighed, hvilket passer godt til, at den er tilegnet en kirke og dens menighed. I den kortere version kommer vægten derimod til at ligge på, hvad Kristus gør og betyder som den, der har almagten og til sidst bliver ”alt i alle”.

Menneskelivet (nr. 154-199)

Et større afsnit bærer overskriften ”Menneskelivet” (nr. 154-199) og indeholder bl. a. en række bryllupssalmer.

I blev skabt som mand og kvinde

Bedst kendt fra dette afsnit er nok Johansens bryllupssalme ”I blev skabt som mand og kvinde” (nr. 156 samt DDS 706). Det vigtigste i denne salme er understregningen af, at forskelligheden er en gave fra Gud. Gud har skabt os som mand og kvinde og optændt os med den samme Ånd.¹³ Vi fik hver ”sin krop og hver sin gåde”; men Gud kan også ”gøre to til eet” (strofe 1-2). Fællesskabet betyder, at vi så vidt muligt skal skåne hinanden for unødigt besvær, men ”bliver byrderne for svære / skal I stå hinanden bi.” Og trøstende hedder det videre i strofe 3 med et smukt billede:

Den, som intet bærer på,
visner som det golde strå.

I de følgende to strofer peger Johansen på, hvordan Gud selv var med ved brylluppet i Kana og skabte vand om til vin (strofe 4, som er udeladt i DDS 706), og hvordan Jesus som menneske tog sig af de svage og gjorde ”al vor uret god” (strofe 5). Det er et af Johansens yndlings-temaer: den ødsle Gud, som giver og giver til os mennesker. Det er da også Gud, der ifølge strofe

6 kan finde to blandt millioner af mennesker og binde dem sammen, så de bliver fuldkommen eet. Derfor skal brudeparret prise Gud for det under, at de kan blive eet i den kærlighed, der ”håber og udholder alt” (strofe 7; jf. 1 Kor 13,7). Salmens styrke består i dens realisme, forskellighederne findes og må respekteres, og i dens tillidsfulde forkyndelse af kærligheden, der overvinder alt.

Du, som skilte jord fra himmel

Samme motiv findes i en anden bryllupssalme ”Du, som skilte jord fra himmel” (nr. 158), hvor Johannes Johansen i første strofe understreger såvel forskelligheden mellem mand og kvinde som Guds mulighed for at forene dem:

*Du har skabt os: mand og kvinde,
og forskelligt skal vi gro,
dog fuldkomment kan du binde
båndet, der forbinder to.*

Men salmen udvider perspektivet, når den peger på, hvordan forskellighed kan blive til skel mellem mennesker, for som det hedder i strofe 4:

*Ondt er skellet sorte-hvide,
rige-fattige, hver gang,
at den svage part må lide
af den stærkes tryk og tvang.*

Her nøjes Johansen ikke med at beskrive forholdet mellem brud og brudgom, men inddrager et samfundskritisk perspektiv.

Du, der skaber kærligheden

I salmen ”Du, der skaber kærligheden” (nr. 161), lægges der særlig vægt på, at kærligheden er Guds gave og en lidenskab, der kan brænde som ild. Bagved ligger Højsangens tale om kærligheden, der er ”stærk som døden” og lidenskaben, der er ”grum som dødsriget”, for ”dens flammer er flammer af ild, en voldsom brand”. Hverken de vældige vande eller floderne kan slukke kærligheden (Højs 8,6-7). På den baggrund skildrer Johansen, hvordan vi er værgeløse, når vi falder i hænderne på den lidenskabelige Gud, der brænder som en tornebusk (jf. Moses' møde med den brændende tornebusk i 2 Mos 3,2-6):

¹³ Hvor Johansen staver Ånd med stort Å, afsvækkes udsagnet i DDS, hvor der bruges lille å.

*Falder vi i dine hænder,
er vi værgeløse, Gud.
Som en tornebusk du brænder,
ilden, der går aldrig ud.
Som et hav du os omspænder,
hver en klode, hvert et kryb.
Tag os kun i dine hænderne
ud på kærlighedens dyb!*

Johannes Johansen spiller her på Højsangens metaforik. Han beskriver Gud både ved hjælp af ildmetaforikken og vandmetaforikken, så Gud både er den, der er som ilden, og den, der er som det vældige hav. Og gennem udtrykket ”kærlighedens dyb”, der henter sin betydning fra havets dyb, skaber han en ny forbindelse mellem ild og vand. For den, der elsker, skal vide, at både kærlighedens flammer og dybden i kærligheden kommer fra Gud.

Hvor bor dragen, den lede krop?

Johannes Johansen lægger ikke skjul på, at menneskelivet er et liv i kamp mod ondskabens magter. I en salme tilegnet Sct. Olai kirke, Helsingørs domkirke, (nr. 162), tager Johansen udgangspunkt i kirkens navn. Under salmen har han anført, at kirken er ”indviet til kong Olav den Hellige, der kæmper med dragen, som bærer kongens eget ansigt”. Men så fortsætter Johansen sin forklaring til salmen med ordene ”Det onde bor ikke uden for os, men i os.” Nok knytter han til ved fortidens store konge, men formålet er at skildre os selv. Salmen slutter derfor med denne strofe:

*Hvem er dragen, som er så fræk?
Hvem har hjertet i trevler fræset?
Dragen ligner dig træk for træk.
Spejlet røber dig dragefjæset.*

Johannes Johansen er en god lutheraner, der ikke forsøger at skjule, at mennesket er en synder. Dragen er i os selv, ligesom han i salmen ”Du som har tændt millioner af stjerner” (DDS 787) ikke lader det blive ved den gode stemning ved lejrbalet og tilliden til Gud, men slutter med dens karakteristisk af forholdet mellem Gud og os:

*Du er vor Far, den, der vogter
og værner,
lys i det mørke, som kommer fra os.*

Mørket er også en del af os selv, men ind i det mørke sender Gud sit lys.

Nok kan Johansen tale klart om kampen mellem Kristus og Djævelen, men det må ikke blive en sovepude, der får os til at glemme, at vi selv er medansvarlige for verdens ondskab. Salmen om dragen er tilegnet Sct. Olai kirke, men Johansen har placeret den i afsnittet ”Menneskelivet”, så vi forstår, at her handler det ikke om specialiteter, men om det fællesmenneskelige: at det onde også bor i os.

Fader vor, som er i himlen

Fadervor er den centrale bøn for kristne. Johannes Johansen har i salmen ”Fader vor, som er i himlen” (nr. 165) givet en original tolkning af bønningen ved at udlægge den kristologisk. Straks i første strofe spørger han derfor faderen i himlen, om han har ”trådt på denne jord” og husker ”dens børn og blomster, / alt dens vanvid, sult og mord”? Spørgsmålet peger naturligvis lige ind i inkarnationen, som er ledemotivet i resten af salmen. Det er derfor Jesu navn, han tænker på, i strofen om, at navnet ikke blev helliget, og at det rige, der kom med ham, var ”uden magt og herlighed” (strofe 2-3). Det var ”din vilje”, der kom til jorden ”klædt i kød”, og som delte selv det daglige brød med os (strofe 4-5). Han lærte os, at vi skylder vort liv bort til vor bror, og selv modstod han den ondes fristelse til at stige ned fra korset. I stedet sænkede han ”Guds lyse himmel / over pinens mørke sted” (strofe 7). Salmen kan derfor slutte med to strofer om den sande magt og herlighed, der allerede er her hos os ”trods vor gråd og angst og sved” (strofe 8-9).

Gennem sin særlige forståelse af Fadervor kan Johansen vise, at Jesu eget liv er en opfyldelse af alt det, vi beder om i den bøn.

Herre, gør mit liv til bøn

Johannes Johansen har i salmen ”Herre, gør mig liv til bøn” (nr. 171 og DDS 588) helt fra begyndelsen afvist den nærliggende tanke, at bøn er en måde at opnå noget på:

*Herre, gør mit liv til bøn,
tømt for krav og tømt for løn.*

Bøn skal i stedet være vejen til at blive fyldt med ånd og kraft. I salmens tre følgende strofer henvender Johansen sig til Gud som den, der både er os nær som en ven og ”uendelig og fjern”, og til Gud som det lys, der kom først, men også er ”lyset i den sidste nat” (strofe 2). I næste strofe henvender han sig til ”den højeste Guds søn”. Jesus er solidarisk med os, når vi beder. Han er eet med os, for han har selv bedt både bønne ”Guds vilje ske” (Matt 6,10) og bønne ”Hvorfor har du mig forladt?” (Matt 27,46). Derfor kan Johansen i salmens sidste strofe kalde Helligånden ”Guds åndedræt” og bede den om at lære ham at ”bede ret”. Og mere end det. For Helligånden skal også bære vore bønner op til Gud.

*Herre, bær mit suk og skrig
som din bøn til himmerig.*

Helligånden får på den måde en dobbeltrolle. Den er Guds åndedræt, men den er også bærer af de bønner, vi beder. Treenighedslæren gør det muligt at formulere en bønsteologi, hvor Gud er både afsender og modtager, og hvor bønne alligevel også er ”mit suk og skrig”.

Tag min ængstelse og uro

At bønne skal være ”tømt for krav” betyder ikke, at der ikke kan bedes om noget konkret. Men hvad beder en salmedigter som Johannes Johansen så om? I salmen ”Tag min ængstelse og uro” (nr. 174) beder han om befrielse. Hver af de fire strofer indledes med imperativen ”Tag”, og så følger en opregning af, hvad det er, han gerne vil have Gud til at fjerne fra ham: ængstelse og uro, tvivl og bekymring, mismod og lede, had og ond vilje. I stedet ønsker han Guds fred, en klar og frisk tro, frit mod og til allersidst:

*Tag mit had, min onde vilje,
goldt og gammelt gør du nyt,
gør mit kolde, hårde hjerte
til et varmt og glad gemyt.*

Bag denne bønns formulering ligger Guds løfte til sit folk: ”Jeg giver jer et nyt hjerte og en ny ånd i jeres indre. Jeg fjerner stenhjertet fra jeres krop og giver jer et hjerte af kød” (Ez 36,26). Hos profeten Ezekiel møder vi kun billedet af stenhjertet over for kødhjertet, så hvad Johansen gør er at sætte ord på, hvad der er karakteristisk for de to former for hjerte. Stenhjertet er præget af uro, tvivl, mismod og ondskab, mens kødhjertet er fuldt af tro og frit mod, og så er det i modsætning til den kolde sten fyldt af varme og glæde. Men karakteristisk for Johannes Johansens måde at skrive på, gør han glæden mere konkret ved at tale om et ”glad gemyt”.

Dommer over levende og døde

Johannes Johansen er ikke i tvivl om, at hjertet ligner det stenhjerte, profeten Ezekiel talte om. Derfor må han bede om, at det bliver den nådige dommer, Kristus selv, der kommer og fælder dommen. I salmen ”Dommer over levende og døde” (nr. 178 og DDS 276) knytter Johansen med ordene ”mørket er for dig som højlys dag” (strofe 1) til ved Sl 139,12:

*Siger jeg: ”Mørket skal dække mig,
lyset blive til nat omkring mig”,
så er mørket ikke mørke for dig,
natten er lys som dagen,
mørket er som lyset.*

Udgangspunktet er, at alt skal ligge fremme i lyset for dommeren. Og netop derfor må han bede Kristus om at vise sig nådig.

I strofe 2 beskriver Johansen, hvordan vi selv har optrådt som dommere over andre. Vi optrådte i ”dommerkappens dyre klæde”, men vores næste klædte vi i foragt. Loven passede vi til efter eget behov: vi ”klippede af Guds lov vor egen pragt”. Og det får konsekvenser:

*Frem mod dommedag må vi nu vandre
iført vore domme over andre.*

Johansen bruger her billedet af det, vi klæder os i, til at beskrive hvad vi gør, og hvilke følger det har. Klæderne er hos Johansen ikke bare noget udvendigt, de afspejler vore handlinger (se også brugen af billedet af klædningen i nr. 41, hvor han beder om at få "lysets kappe" i stedet for den gamle klædning). Billedet af de klæder, vi selv tager på, og dem, vi ifører andre, skaber sammenhæng i strofen og understreger sammenhængen i vore handlinger, når vi gør os selv til dommer over andre og samtidig forsøger at undgå selv at blive ramt af kravene i Guds lov. Johansen fortsætter ikke med billedet af klæderne, men bruger i strofe 3 billedet af Kristus som dommeren. Og når det er Kristus, der dømmes, så rammer dommen dommerne, mens de dømte "kendes fri af nåde".

Lysen er ikke kun det afklarende lys, der afslører vore onde handlinger, det er også Kristus selv, for han er, som det hedder i strofe 4, "søn af stjerner og af mennesker". Det er en original omskrivning af Job 38,7, hvor "alle morgenstjerner jubede, / og alle gudssønner råbte af fryd", da Gud skabte verden. Johansen understreger dermed, at dommeren har guddommelig status, han er Guds Søn. Men ligesom Johansen forsøger at undgå det klassiske udtryk "Guds søn" og skriver "Guds dreng" i nr. 17, vælger han her et billede fra Det Gamle Testamente, som sætter Kristus ind i den store sammenhæng, hvor det hele begyndte med jubelen over skabelsen.

Det er denne Kristus, vi kan have tilid til. For han vil aldrig støde den, som kommer til ham, ud i mørket. Salmen slutter med endnu en bibelsk henvisning, når Johansen kalder Kristus for "solopgangen fra det høje". Han er den ventede Messias, der kom "for at lyse for dem, der sidder i mørke og i dødens skygge og lede vore fødder ind på fredens vej" (Luk 1,78-79). Salmen er desuden inspireret af epistelteksten til 3. søndag i advent (1. række): 1 Kor 4,1-5.

Min nåde er dig nok

En meget enkel salme er nr. 182 "Min nåde er dig nok" (DDS 523). I fem strofer, der alle begynder med ordene "Min nåde er dig nok" (2 Kor 12,9) udfolder Johannes Johansen den nåde,

som tilsiges os i dåben (strofe 1), nåden som et ord til de selvretfærdige (strofe 2) og til de døde, der "skylder livet væk" (strofe 3). Netop disse ord om nåden skal som en ild tænde mod i os "hver dag til verdens ende" (strofe 4). Her slutter DDS 523, mens versionen i Min egen Salmebog har en femte strofe, hvor Johansen supplerer sit billede af nåden som en ild med billedet af nåden som et lys i en stage, der skal ses "herfra til verdens ende" (jf. Matt 5,15). Ganske som i den foregående salme understreger Johansen, at vi kun har Guds nåde at holde os til.

Salmer til befrielsen

I Det Gamle Testamente er en af de helt centrale begivenheder udfrielsen fra fangenskab i Egypten. Det er denne begivenhed, der er baggrund for fejringen af den jødiske påske, for det var Gud, der greb ind og førte sit folk ud med "stærk hånd og løftet arm" (5 Mos 5,15). Guds styrke og vilje til at hjælpe sit folk i politisk vanskelige situationer er en væsentlig del af den gammeltestamentlige opfattelse af Gud. Man kunne derfor spørge, hvordan nutidens danske salmedigterne forestiller sig Guds rolle i forbindelse med fx besættelsen og befrielsen i 1940-45.

I Den Danske Salmebog 2002 findes der et afsnit, der hedder Fædrelandet (DDS 707-711). Af disse salmer er de yngste skrevet af Grundtvig. Salmen "Alfader! du, hvis navn i Nord" (DDS 709) er fra 1848, året hvor Treårskrigen brød ud, mens "Kærlighed til fædrelandet" (DDS 710) er fra 1853, men karakteristisk nok blev bearbejdet i 1939. De øvrige fædrelandssalmer er skrevet langt tidligere. Dog er Kingos salme fra 1689 "Gud lade rolighed og fred" (DDS 708) bearbejdet i 1947, og den gamle Luthersalme, "Forlen os freden, Herre, nu" (DDS 711), der er fra 1529 og oversat til dansk i 1533, blev bearbejdet i 1943.

Der er altså ikke medtaget salmer af salmedigtere, der lever efter Anden Verdenskrig, og som enten har oplevet eller fået fortalt om den periode i Danmarks historie. Der har heller ikke været meget at vælge imellem. Mads Hansens befrielsessang, "En lærke letted og tusind fulgte", som blev skrevet i anledning af befrielsen i 1945,

findes i Højskolesangbogen (Højskolesangbogen, 18. udgave, 2006 nr. 514), men er ikke taget med i salmebogen. Den er formentlig blevet betragtet som en sang og ikke en salme, selv om sangens sidste strofe er henvendt til Gud, ”som styrter de stoltes riger / og løser fangne af bolt og bånd”. Ordene minder om Marias lovsang, hvor hun takker Gud, fordi ”han har styrtet de mægtige fra tronen / og han har ophøjet de ringe” (Luk 1,52). Det er Gud, hjerternes tak skal flyve imod, for ”vor skæbne er i din stærke hånd” (jf. 5 Mos 5,15). Og salmen slutter med bønne om velsignelse:

*Nu er det forår og Danmark frit.
Velsign det, Herre, fra sund til klit.*

Det var en forårmorgen

Udvalget har, som nævnt, ikke været stort. I nyere dansk salmedigtning har jeg kun fundet to salmer, der beskæftiger sig med befrielsen af Danmark i maj 1945. Begge salmer er skrevet af Johannes Johansen og udgivet i Min egen Salmebog. Den første (nr. 193) hedder ”Det var en forårmorgen” og er fra 1990. Johansen skildrer i første strofe besættelsen, hvor der fløj vingede uhyrer ind over landet og spredte vold og had. Begivenheden tolkes som et resultat af, at vi ikke ”vogted gaven, / vort lysegrønne land” (strofe 2). Besættelsen beskrives ikke som Guds straf, sådan som man kunne forstille sig det ud fra Det Gamle Testaments måde at tænke på. Gud er dog ikke en passiv Gud, men Guds rolle består i, at Gud ”gør morgen, / når mennesket gør nat”. Videre hedder det i strofe 4:

*Vi kom af sælsom nåde
ind under Herrens smil.
Den femte maj besejred
den niende april.*

I udtrykket ”sælsom nåde” ser jeg en henvisning til, at befrielsen ikke blot var ufortjent, nådig, men også sælsom, overraskende. Sejren var mere end de allieredes og den danske modstandsbevægelses fortjeneste. Hvor Det Gamle Testamente ville tale klart og umisforståeligt om, at det var Gud, der greb ind med stærk hånd, så foretrækker Johansen at tale om ”Herrens smil”. En og

anden vil måske undre sig over billedet af en smilende Gud og endda få den tanke, at selveste Johannes Johansen for en gangs skyld havde været i rimnød, da han skulle finde et rim til ”niende april”. Men det behøver ikke at være tilfældet. For i Sl 2,4 i Det Gamle Testamente ler Gud, fordi han ved sig sikker på, at han nok skal nedkæmpe fjendernes oprør, ja:

*Han, som troner i himlen, ler,
Herren spotter dem. (Sl 2,4)*

Gud kan le, når han ser, hvordan folkene forsøger at sætte sig op mod ham, for deres forsøg er jo ganske forgæves.

Du, Herre, vender folkeskæbner

I den anden salme om befrielsen (nr. 194) begynder Johannes Johansen med ordene:

*Du, Herre, vender folkeskæbner
så let, som vinden vender blad.*

Salmen er fra 1945 (revideret i 1995) dvs. ganske tæt på befrielsen, og her er der tak til Gud, som gjorde store ting imod os. Salmen er en gendigtning af Sl 126 i Det Gamle Testamente, hvor det hedder: ”Da Herren vendte Zions skæbne, / var det, som om vi drømte” (Sl 126,1). Men Zion er i Johannes Johansens udgave blevet til Danmark, så her tales der om, hvordan ”søer, floder, øer, fjorde, / alt lyste grønt den femte maj” (strofe 3). Det er karakteristisk, at Johansen vælger at gendigte en Davidssalme, hvor Gud alene forbindes med sejren. Nederlaget og krigens rædsler gives der ingen tolkning af, hverken i Sl 126 eller hos Johansen.

Men så må vi spørge: Er det en mangel, at nyere salmedigtere, bortset fra Johannes Johansen, ikke inddrager Gud i de store politiske begivenheder? Eller er vi i en situation, hvor vi ærligt må tage afstand fra en alt for enkel forklaring på komplicerede begivenheder? Er salmedigternes tavshed på dette område et stilfærdigt opgør mod tidligere tiders tillid til, at ”End er der en Gud for oven, / der råder for Danmarks sag” (Højskolesangbogen, 18. udgave, 2006 nr. 362 strofe 8)? Omvendt må vi også spørge, om Gud ikke interesserer sig for de begivenheder, der handler om

liv og død for hele folkeslag eller etniske minoriteter? Er det moderne menneske alene optaget af de personlige problemer og glæder? Eller er der også plads til salmer, der tager de krige alvorligt, som Danmark i de senere år har deltaget i og sendt soldater til.

Svaret er, at der faktisk findes nogle ganske få eksempler på nye salmer til brug for soldater, men det er karakteristisk, at de er blevet til efter opfordring fra en soldaterhjembestyrer, der savnede salmer til soldaterne. Udfordringen blev taget op af Lisbeth Smedegaard Andersen, Sten Kålø, Iben Krogsdal, Lars Busk Sørensen og Arne Andreasen, der hver har skrevet en enkelt salme, men i ingen af disse salmer tolkes krig som Gud straf eller som Guds befriende indgriben. Og det skal vi nok ikke bebrejde salmedigterne!¹⁴

Morgen og aften (nr. 200-219)

Johannes Johansen har skrevet en række morgen- og aftensalmer (nr. 200-219), der naturligt nok handler om lys og mørke, om sol og morgenrøde og om solen, der går ned. Johansen kan ikke forestille sig en dag uden sang. Ja, han går så vidt, at han i nr. 201 strofe 3 kan hævde:

*Glemmer vi en dag at synge,
glemmer solen at stå op,
da vil dødens tavse tyng
ruge over sjæl og krop.*

Bag døgnets gang står Gud selv, og det er derfor en nåde, ”at Gud vil, / jeg på denne dag er til” (nr. 202, strofe 4). Solen er også billede på Kristus, der opstår påskemorgen, han er netop ”Solopgangen fra det høje” (nr. 205). Også når det bliver mørkt, er der lys, for når ”solen slukkes, tændes tusind stjerner” (nr. 210).

Nu lægger jeg mit hoved på pudevåret

Johannes Johansen, kan, som ofte nævnt, være meget konkret i sine beskrivelser. Det gælder også salmen ”Nu lægger jeg mit hoved på pudevåret” (nr. 213), hvor man kommer helt ind i soveværelset og aftenbønnen. Enkelt og fortroligt kan Johansen, når han lægger sig til at sove,

spørge Gud, om han mon også vil vågne op i morgen (strofe 1):

*Nu lægger jeg mit hoved
på pudevåret, men
mon jeg i morgen tidlig
kan snuppe det igen.*

Jo, af Guds godhed tør han tro det, selv om angsten for døden er der. Men hvis han kunne sove ind ”i Jesu Kristi arme, / så glemmer jeg min gru” (strofe 4). Og så trækker han af tøjet og ”stiller mine sko”. Det virker så hverdagsagtigt og konkret, men mon ikke udtrykket ”at stille træskoene” i betydningen ”at dø” også spiller med her? Under alle omstændigheder kan Johansen slutte tillidsfuldt med ordene:

*Nu vil jeg gerne sove
i Jesu Krist tro.*

Blot Kristus er der, så gør det ikke så meget, om der stadig er nogle dage og nætter tilbage, eller denne nat er den sidste.

Du, som har tændt millioner af stjerner

Den bedst kendte af Johansens aftensange er uden tvivl ”Du som har tændt millioner af stjerner” (nr. 217 og DDS 787). Salmen er tilegnet FDF og FDP, men er hurtigt blevet udbredt og sunget ved gudstjenester og kirkelige sammenkomster. Det er jo ikke kun spejdere ved lejrbalet, der kan se op mod stjernehimlen og derpå må vende tanker mod skaberen (jf. fx Sl 8).

Synet af stjernerne fører til bønningen om, at Gud også vil tænde ”en tindrende tro” i vores mørke (strofe 1). Udtrykket er originalt, men let forståeligt. Stroferne 2-4 indledes alle med ordet tak. Vi takker for ”den lysende dag, der er gået.” Med til takken hører også bønningen om tilgivelse for både det, vi ikke nåede at få gjort, og for ”alt ondt, vi fik gjort eller sagt”. Vi takker for de glæder, Gud skænker os, og beder om hjælp til også at ”bære hver byrde og smerte”, som rammer os. Andre mennesker har støttet os, og derfor beder vi om hjælp til selv at hjælpe dem, som er forknytte, de svage og de små. Og så slutter salmen (strofe 5) med en bøn til Gud, som har tændt alle stjerner-

¹⁴ Salmerne kan findes på nettet, hvis man søger på ”soldatersalme”.

ne, om at Gud også vil trodse mørket. At kunne bede forudsætter tillid til den, man beder til. Den tillid mærker man, når Johansen kalder Gud for ”vor Far, den, der vogter og værner”. Derfor kan Gud også være ”lys i det mørke, der kommer fra os”. Mens Johansen i andre salmer lægger vægten på, at det er Djævelen, der bringer ondt ind i verden, fastholder han her den enkeltes ansvar for ondskaben.

Bag salmen fornemmer man en præst, der er vant til at undervise konfirmander, og som kan tale i et sprog, som er enkelt, og som tager udgangspunkt i de velkendte situationer og de nære relationer.

Salmeviser (nr. 220-274)

Johannes Johansens salmeviser, hvoraf de sidste er for børn, understreger indtrykket af en salmedigter, der spænder vidt. I viserne genfortæller han med humor og sproglig fantasi en række bibelske fortællinger, så man kan se det hele for sig. Men flere af salmerne inddrager også motiver, som enten hører hjemme i udkanten af det bibelske stof eller er hentet andetsteds fra.

Sct. Michael, du kæmped med djævl og drager
Salmen om Sct. Michael (nr. 238) er tilegnet Slangstrup Kirke ved 400 års festen, men Johansen har placeret den blandt salmeviserne. Hermed ønsker han måske at markere, at han godt ved, at han bevæger sig ud i et af hjørnerne af det bibelske budskab, når han lader ærkeenglen Michael få så stor en rolle.

Alle 7 strofer indledes med en direkte henvendelse til Sct. Michael og en skildring af, hvad Michael har foretaget sig. I strofe 1 er det selve besejringen af Djævelen, det gælder.:

*Sct. Michael, du kæmped med djævl
og drager.
Fra himlen du styrted al Lucifers slæng.
Bagtaleren selv, der for Gud
os anklager,
han var kun for dig den uartige dreng.*

Det er den store kamp mellem godt og ondt; men Johansen kalder ikke desto mindre, med en indirekte henvisning til H.C. Andersens eventyr af

samme navn, Djævelen for ”den uartige dreng”. Hos H.C. Andersen er den uartige dreng, der skyder den gamle digter i hjertet, gud Amor; men udtrykket skal nok ikke presses for meget i salmens sammenhæng. Ligesom Johansen kan kalde Jesus ”Guds dreng”, kan han kalde Djævelen ”den uartige dreng” og dermed tegne billedet af en modstander, der trods alt kun er som en dreng, der går og laver skarnsstreger.

Det er også Sct. Michael, der fører de himmelske bøger med notater om, hvad vi har gjort. Men heldigvis indkalder han Kristus som medundersøger, da det er Kristus alene, der kan åbne porten til himmerige. Og så ved vi, at når det er Kristus, der skal råde, ”bli’r alle ting af nåde” (strofe 2). I de følgende strofer er det stadig ærkeenglen Michael, der tillaes. Det er Michaels navn, der smykker kirken, og navnet betyder, ”at ingen i himmel, på jord er som Gud” (strofe 3-4). Også her får vi at vide, at Djævelen, som vi forsøger i trosbekendelsen, ”han bor i vort hjerte og styrer vor hånd” (strofe 5), ganske som vi kan genkende dragen, når vi ifølge nr. 162 ser os i spejlet. I strofe 6 kaldes Michael en engel, som ikke blot kæmper mod de onde, men også gennemskuer ”det lumpne hos os”. Det er en salme henvendt til Sct. Michael, men vores lovsang gælder Kristus selv, som er ”et lysende håb for gamle og unge” (strofe 7).

Og hvorfor skal så netop Slangstrup kirke have en salme om Michaels kamp mod dragen, et tema, som kendes fra Johannes' Åbenbaring (Åb 12)? Ja, forklaringen er den enkle, at kirken også kaldes Sct. Michaels Kirke. Selve navnet Slangstrup kan desuden give associationer til beretningen i Åb 12, hvor Djævelen er omtalt både som den store drage og som den gamle slange (Åb 12,9). Johannes Johansen valgte ikke sine emner uden at sætte sig ind i, hvilken kirke han skulle være med til at fejre, og derpå gennemtænke, hvilke bibeltekster, der ville passe dertil.

Du lyser fra din bakketop

De salmer, Johansen har skrevet til særlige kirker og menigheder, har i de fleste tilfælde nok størst betydning for dem, salmen er tilegnet, som ”vores salme”. Flere af dem kan sagtens bruges an-

dre steder, men det sker også, at en salme bliver så situationsbundet, at den nærmer sig genren lejlighedssang.

Det sker fx i en salme skrevet til fejring af Gurre kirkes 75 årsdag ”Du lyser fra din bakketop” (nr. 243), som Johansen da også har placeret i afsnittet med salmeviser. Her genfortæller han bl.a. traditionen om kong Valdemar, der gerne overlod himmeriget til Gud, ”når jeg beholder Gurre!” (strofe 4). Og så bliver der lige plads til denne bøn og lykønskning i strofe 7:

*Gid Helligåndens blide sus
må kirken her besætte.
Tillykke, kønne kirkehus
og præsten Annemette!*

Johansens salme-gave har forhåbentlig glædet både menighed og præst ved den festlige lejlighed, men særlig langtidsholdbar er den jo ikke. Salmen er, som nævnt, placeret i afsnittet med Salmeviser, hvilket nok også skyldes inddragelsen af ikke-bibelsk stof i form af traditionen om kong Valdemar.

Vor Herre er en munter mand

”Vor Herre er en munter mand” (nr. 248) er en meget fri gendigtning af visen ”God rest you merry, gentlemen” fra 1833. Hver strofe begynder med en ny betegnelse for Vor Herre: Han er ”en dristig mand”, ”en mægtig mand”, ”en sælsom mand”, ”en frygtløs mand” og i sidste strofe igen ”en munter mand”. Og hvorfor er det vigtigt med denne munterhed? Jo, for ”sort og tung bedrøvelighed / har djævelen fundet på” (strofe 1)! Og det var da dristigt af Gud at lade sin søn føde ”i en stald, / hvor dyrene så til” (strofe 2). Mægtig er Gud, når han kan sende en hel englehær ned til Betlehem, hvor husene var lukkede, men en flok hyrder holdt vagt. Og Gud er også sælsom, når han netop valgte en ”arm elendig hyrdeflok” som sin første menighed (strofe 3-4).

Frygtløs må Gud være, når han vil slå med djævelen og byde ”al helveds had og hykleri” åbent trods. Og helt parallelt med kampen mod djævelen nævner Johansen, at Gud også vinder

over os med ”barnets våbenløse tro” (strofe 5). Mon ikke tanken her skal gå til barnedåben!

Men først og sidst er Vorherre munter. Hans glæde er så stor, at der er nok til alle folk. Så derfor må vi juble og synge Halleluja. For ”Hvem kan huse en glæde så stor?” (strofe 6). Der var ikke åbent hus for Guds søn, og den glæde, vi får med julens budskab, er mere end vi kan huse!

Til sidst (nr. 275-292)

Johannes Johansen slutter sin salmesamling med nogle meget personlige salmer, der kredser om døden, ikke mindst hans egen død. Det er her angsten for døden kommer til udtryk, for nu skal regnskabet gøres op.

Jeg er så bange for at dø alene

Den første af salmerne (nr. 275 samt nr. 858 i 100 salmer) henter sit billedsprog fra Johannesevangeliets ord om Jesus som vintræet og disciplene som grene (Joh 15,1-8). Det er her Johansen finder trøst midt i angsten:

*Jeg er så bange for at dø alene
en stormnat, hvor der ikke findes læ,
men lad mig være en af dine grene,
o Jesus Kristus, kaldet livets træ.*

Vintræet er den stamme, der giver liv til grenene, og den tanke uddybes med udtrykket ”livets træ”, for det var det træ, der stod i Paradiset, og som gav evigt liv (1 Mos 3,22). Livsfællesskabet med Kristus varer ud over den død, der kom ind med syndefaldet. I strofe 2 forbinder Johansen Jesu opstandelse med sin egen opstandelse. I den følgende strofe indrømmer han, at han ikke kan begribe, hvordan det skal ske, men beder om, at han blot må være grebet af Jesus (strofe 3). I salmens fjerde og sidste strofe viderefører han tanken om sin manglende forståelse af opstandelsen. Hans egen viden og kunnen hjælper ham ikke, og de kloges forklaringer kan man ikke dø på.

*Men er du klart og fast
med mig forbunden,
så lad mig bare smuldre i min grav.*

Det er ikke den abstrakte lære, der trøster, men livsfællesskabet med Kristus. Derfor er det da også Kristus, han tyr til, når han holder dommedag over sig selv. For Kristus er for Johansen den nådige dommer (jf. salmen ”Dommer overlevende og døde” (nr. 178 og DDS 276). Der er grund til at bede Kristus om at være nådig. For igen og igen har vi og digteren valgt forkert her i livet. I den følgende salme, nr. 276, begynder Johansen således med ordene: ”Den vej imellem køb og salg / er brolagt med forkerte valg.” Er man købt eller solgt, når regnskabet skal gøres op?

Jeg vil så nødtigt leve mere

Angsten for døden er tydelig, men angsten for igen og igen at vælge galt bliver i en af salmerne så stærk, at døden er at foretrække. I salmen ”Jeg vil så nødtigt leve mere” (nr. 285) hedder det i første strofe:

*Jeg vil så nødtigt leve mere,
så nødtigt gøre fler fortræd,
det har jeg gjort på mange flere,
end jeg kan huske; jeg er ræd!
O Gud, jeg beder kun om døden,
den sidste trang, jeg har fornøden.*

Salmen er præget af opgiveness. Han har mistet gløden, der er ikke mere tilbage af livets lyst, så nu er der kun at bede om, at den sidste dag snart må komme. Salmen er et dybt personligt skrig til Gud om at slippe fri. Den eneste trøst ligger i, at det er en salme, henvendt til Gud selv og ikke et skrig ud i intetheden. Det er ikke en salme til fællessang, men nok en salme, der giver ord til den fortvivlede, og som først og fremmest fastholder, at selv til allersidst, er der kun Gud at kalde på. Mit liv er ikke i min egen hånd, men i Guds. Og dermed opfylder salmen en anden af de funktioner, salmegenren har, nemlig at være sjælesorg for fortvivlede.

Efterskrift

Johannes Johansen betegner i sit ”Efterskrift” samlingen som ”knap 300 salmer og viser, en helt igennem usorteret blanding. At sortere, vurdere etc. overlader jeg til eftertidens skøn – i menigheden.” Eftertiden har taget Johannes Johan-

sens salmer til sig. Og ser man på de salmer, der er kommet med i salmebogen i 2002, og de salmer, han selv har valgt ud til sin egen salmebog, så er det karakteristisk, at Johansens teologi aldrig er abstrakt. Den handler om, hvad der gælder for ethvert menneskes liv, herunder også digterens eget liv. Man fornemmer den erfaring, som mange præster har gjort, at skal man prædike, så må man også prædike for sig selv.

Emnemæssigt og stilmæssigt favner Johansen bredt. Kendetegnen er hans udbredte brug af bibelske referencer, undertiden i form af en genigtning af en bibelsk tekst, andre gange som genklange af bibelske udtryk og temaer, som han selv kombinerer på nye måder. Hans billeder er letforståelige og knytter til ved den hverdag eller de bibeltekster, som de fleste kender. Der er salmer, hvor humoren slår igennem i tone og ordvalg, og salmer der taler ind i de største eksistentielle kriser, et menneske kan komme ud i: anfægtelse og manglende livsmod.

Johannes Johansen var glad for livet. Han digtede om Guds ødselhed, om den gave, det er at være døbt og være et Guds barn, at have Gud som den, der vogter og værner, og vide, at når dommen engang skal fældes, så er det Kristus, vi skal møde som den nådige dommer. For lyset er kommet til verden, og mørket skal ikke få magt over det. Men midt i glæden og overfloden af lys og kærlighed er mørket en realitet. Ikke blot når Johansen ser sig om i verden, men også når han ser ind i sit eget sind. Og det er måske det aller mest karakteristiske og det ”egne” ved Johannes Johansens salmer, at han aldrig står udenfor som betragteren, han er hele tiden en del af livet på godt og ondt, i lys og mørke.

Enkelt og sigende er da denne lille strofe fra 1985, som indleder afsnittet om menneskelivet og markerer den dybt personlige erfaring, der ligger bag det, Johannes Johansen skriver om at være et menneske:

*I mit mørke, tunge sind
luk lidt lys og lethed ind,
så jeg slipper lidt af sorgen
og kan leve til i morgen.*

Litteratur

Johannes Johansen, *Min egen Salmebog*, Poul Kristensens Forlag 1996.

Jørgen Kjærgaard, *Salmehåndbog I-II. Salmekommentar – til salmerne i Den Danske Salmebog 2002*, Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 2003.

Kirsten Nielsen, *Der flammer en ild. Gudsbilleder i nyere danske salmer*, Frederiksberg: Aros Forlag 2007.